

СВІТОВЕ ГОСПОДАРСТВО І МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ

УДК 332:339.9:517.521

Оцінка впливу інституційного середовища на розвиток зовнішньоекономічних зв'язків у транскордонних регіонах

Гоблик В.В.

доктор економічних наук,
професор кафедри
менеджменту та управління економічними процесами
Мукачівського державного університету

У статті визначено вплив неформальних інститутів на розвиток зовнішньоекономічної діяльності в транскордонному регіоні між Україною та Європейським Союзом, а також роль інституційно-звичаєвого середовища в розвитку транскордонного співробітництва. На основі опитування експертів підприємств, що здійснюють зовнішньоекономічну діяльність, проведено оцінювання впливу суспільно-психологічних чинників розвитку співробітництва на величину трансакційних витрат у транскордонному регіоні. Виявлено, що питома вага різних видів трансакційних витрат в різних транскордонних регіонах не є однаковою. В українсько-польському транскордонному регіоні найвищими є трансакційні витрати на перетин кордону та безпеку, українсько-словацькому – на укладення договорів та здійснення розрахунків, на українсько-румунському та українсько-угорському – на пошук інформації та безпеку. Подальші дослідження окресленої проблематики необхідно спрямувати на пошук заходів щодо покращення інституційного середовища в ТКР.

Ключові слова: транскордонний регіон, неформальні інститути, кордон, інституційне середовище, трансакційні витрати, Європейський Союз.

Гоблик В.В. ОЦЕНКА ВЛИЯНИЯ ИНСТИТУЦИОНАЛЬНОЙ СРЕДЫ НА РАЗВИТИЕ ВНЕШНЕЭКОНОМИЧЕСКИХ СВЯЗЕЙ В ТРАНСГРАНИЧНЫХ РЕГИОНАХ

В статье определено влияние неформальных институтов на развитие внешнеэкономической деятельности в трансграничном регионе между Украиной и Европейским Союзом, а также роль институционально-обычной среды в развитии трансграничного сотрудничества. На основе опроса экспертов предприятий, осуществляющих внешнеэкономическую деятельность, проведено оценивание влияния общественно-психологических факторов развития ТКС на величину трансакционных издержек в трансграничном регионе. Выявлено, что удельный вес различных видов трансакционных издержек в различных трансграничных регионах не является одинаковым. В украинско-польском трансграничном регионе самыми высокими являются трансакционные издержки на пересечение границы и безопасность, украинско-словацком – на заключение договоров и осуществление расчетов, украинско-румунском и украинско-венгерском – на поиск информации и безопасность. Дальнейшие исследования этой проблематики необходимо направить на поиск мер улучшения институциональной среды в ТГР.

Ключевые слова: трансграничный регион, неформальные институты, граница, институциональная среда, трансакционные издержки, Европейский союз.

Hoblyk V.V. EVALUATION OF THE INFLUENCE OF THE INSTITUTIONAL ENVIRONMENT ON THE DEVELOPMENT OF FOREIGN ECONOMIC RELATIONS IN THE TRANS BOUNDARY REGIONS

The article defines the influence of informal institutions on the development of foreign economic activity in a trans boundary region between Ukraine and the European Union, as well as the role of the institutional and customary environment in the development of cross-border cooperation. Based on the survey of experts of enterprises engaged in foreign economic activity, an assessment was made of the impact of socio-psychological factors of TSS development on the magnitude of transaction costs in a trans boundary region. It was revealed that the relative importance of different types of transaction costs in different trans boundary regions is not the same. In the Ukrainian-Polish cross-border region, the highest transaction costs for border crossing and security, Ukrainian-Slovak for the conclusion of contracts and settlements, for Ukrainian-Romanian and Ukrainian-Hungarian-for information and security. Further research on this problem should be directed to the search for measures to improve the institutional environment in the TCR.

Keywords: trans boundary region, informal institutions, border, institutional environment, transaction costs, European Union.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Дослідження проблематики розвитку транскордонних регіонів, сформованих за участю прикордонних територій України та Європейського Союзу, обумовлене характером інституційного співробітництва України із сусідніми країнами-членами ЄС. Особливо актуальним це є на сучасному євроінтеграційному шляху розвитку України. Формування інституційного середовища стримується низкою інституційних бар'єрів, які ускладнюють розвиток зовнішньоекономічних зв'язків в транскордонних регіонах.

У сучасних умовах євроінтеграційних процесів виникла необхідність дослідження проблематики формування та розвитку транскордонних регіонів, зокрема аналізу інституційних аспектів двостороннього співробітництва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми інституалізації транскордонного простору досліджувалися в роботах вітчизняних вчених, зокрема в працях В. Борщевського, В. Будкіна, І. Вахович, О. Вишнякова, С. Гакмана, В. Євдокименка, Ю. Макогона, Є. Матвєєва, М. Мальської, І. Михасюка, Н. Мікули, В. Ляшенка, А. Мокія, Н. Павліхи, С. Пирожкова, С. Писаренко, С. Романюка, І. Тимочко, В. Чужикова, І. Школи.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Водночас не вирішеними нині є проблеми, пов'язані з виявленням резервів підвищення ефективності функціонування транскордонних регіонів на основі вдосконалення інституційного середовища, а особливо неформальних інститутів.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є виявлення впливу неформальних інститутів на розвиток зовнішньоекономічної діяльності в транскордонному регіоні між Україною та країнами-членами Європейського Союзу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Важливою складовою функціонування транскордонних регіонів та формування й розвитку зовнішньоекономічних зв'язків у їхніх межах є інституційне середовище. Основними його елементами виступають нормативно-правове регулювання транскордонної співпраці та економічних взаємовідносин у транскордонному просторі, чинні формальні правила, стандарти та процедури, а також звичаєві норми, пов'язані з перетином кордону, веденням прикордонної торгівлі та здійсненням інвестиційної діяльності на території транскордонних регіонів.

Таким чином, можна стверджувати, що в транскордонному просторі діяльність неформальних інститутів ґрунтується на звичаєвих нормах і «неписаних правилах», які беруть свої витoki в суспільних традиціях і звичаях, спільних для мешканців суміжних прикордонних територій сусідніх країн. Як правило, ця спільність породжена історичним минулим, коли упродовж тривалих відрізків часу ці території входили до складу однієї держави, розвиваючись у єдиному правовому, соціальному та ментальному полі. Це породило формування та збереження цілої низки однакових норм звичаєвого права серед мешканців прикордонних територій різних держав. Наприклад, в українсько-польському прикордонні сьогодні діють окремі ментальні стереотипи та звичаї, які однаково сприймаються по обидва боки кордону, тоді як в інших регіонах як України, так і Польщі вони не знаходять такої ж активної суспільно-психологічної підтримки.

Це ж саме відбувається в передгірних і гірських регіонах України, Польщі, Словаччини, Угорщини та Румунії, що робить їхніх мешканців, згідно зі сприйняттям окремих неформальних інститутів, значно ближчими між собою, ніж зі співвітчизниками, які проживають на рівнинних територіях.

Це дає підстави досліджувати інституційно-звичаєве середовище як важливе соціальне тло для розвитку зовнішньоекономічних зв'язків у транскордонних регіонах між Україною та ЄС. При цьому дія вищезгаданих спільних неформальних інститутів може мати як позитивне спрямування, зменшуючи трансакційні витрати транскордонної зовнішньоекономічної діяльності, так і негативне, пов'язане з їх збільшенням.

У сучасних економічних дослідженнях проблематика інституційних дисфункцій посідає досить вагоме місце. В. Полтеровичем описано феномен «інституційних пасток», під якими автор розумів «неефективні, але стійкі інститути чи норми поведінки» [1, с. 4], Формування «інституційних пасток», як правило, відбувається через наявність у соціально-економічному просторі країни певних інституційних прогалин, що ведуть до збільшення трансакційних витрат у процесі функціонування економіки [2, с. 151].

Згідно з оцінками експертів питома вага різних видів трансакційних витрат у різних транскордонних регіонах між Україною та ЄС не є однаковою. Так, в українсько-польському транскордонному регіоні найвищими є трансакційні витрати на перетин кордону та без-

**Експертна оцінка впливу суспільно-психологічних чинників розвитку
транскордонного співробітництва на величину трансакційних витрат
у транскордонних регіонах між Україною та ЄС**

Складові звичаєвого поля	Ментальні стереотипи, суспільні традиції, звичаї	Домінуючі інтереси	Основні проблеми	Соціально-економічні цілі, наміри, бачення майбутнього	Культурно-історичне середовище
Трансакційні витрати					
<i>Українсько-польський транскордонний регіон</i>					
На безпеку (30%)	5	3	4	2	2
На пошук інформації (5%)	4	4	3	2	1
На перетин кордону (40%)	3	4	4	3	1
На укладення угод (15%)	3	5	3	4	3
На здійснення розрахунків (10%)	2	5	4	3	2
<i>Українсько-словацький транскордонний регіон</i>					
На безпеку (20%)	3	4	4	4	3
На пошук інформації (15%)	3	2	2	5	1
На перетин кордону (15%)	3	3	2	3	2
На укладення угод (25%)	4	5	3	3	1
На здійснення розрахунків (25%)	2	4	2	2	1
<i>Українсько-угорський транскордонний регіон</i>					
На безпеку (20%)	5	3	3	2	3
На пошук інформації (25%)	5	4	2	3	4
На перетин кордону (20%)	3	4	3	2	2
На укладення угод (20%)	4	4	2	4	3
На здійснення розрахунків (15%)	2	3	1	1	2
<i>Українсько-румунський транскордонний регіон</i>					
На безпеку (30%)	5	3	3	3	4
На пошук інформації (25%)	4	2	3	4	3
На перетин кордону (20%)	4	2	3	2	3
На укладення угод (15%)	4	5	3	5	4
На здійснення розрахунків (10%)	3	2	2	3	3

Примітка: значення якісних оцінок: 5 – високий вплив, 4 – вище середнього, 3 – середній, 2 – нижче середнього, 1 – низький

Джерело: власне опрацювання

пеку (40% і 30% відповідно), натомість в українсько-угорському транскордонному регіоні переважають трансакційні витрати на пошук інформації (25%), які для українсько-польського транскордонного регіону є незначними (лише 5%) [3, с. 232].

Ще іншою є питома вага різних видів трансакційних витрат в українсько-словацькому транскордонному регіоні, де переважають витрати на укладення угод і здійснення розрахунків (по 25%), тоді як в українсько-румунському та українсько-угорському транскордонних регіонах питома вага останнього показника є найменшою з усіх аналізованих (10% і 15% відповідно).

Здійснене експертне дослідження також показало певну диференціацію в рівні впливу кожного елементу звичаєвого поля на величину трансакційних витрат у транскордонних регіонах, сформованих за спільної участі сусідніх адміністративно-територіальних одиниць України та країн-членів ЄС. Наприклад, ментальні стереотипи, суспільні традиції та звичаї мають високий вплив на величину трансакційних витрат на безпеку в українсько-польському, українсько-угорському та українсько-румунському транскордонних регіонах, натомість в українсько-словацькому їх вплив на цей показник є середнім (як і на пошук інформації та перетин кордону). Переважно низьким і нижче середнього є вплив культурно-історичного середовища на більшість складових трансакційних витрат в українсько-польському та українсько-словацькому транскордонних регіонах. Натомість величина його впливу в українсько-угорському, а

особливо українсько-румунському транскордонних регіонах є помітно вищою, сягаючи для різних складових трансакційних витрат середнього і вище середнього рівнів (табл. 1).

Висновки з цього дослідження. Інституційне забезпечення розвитку зовнішньоекономічних зв'язків у транскордонних регіонах, сформованих між Україною та ЄС, є важливим чинником підвищення їхньої ефективності та диверсифікованості. Включаючи інституційно-організаційні, інституційно-правові та інституційно-звичаєві важелі впливу, воно формує цілісну систему стимулювання торговельно-економічних відносин, реалізації інвестиційних проектів, поглиблення гуманітарного та соціально-культурного співробітництва у вказаних транскордонних регіонах.

Водночас прогалини в інституційно-звичаєвому забезпеченні розвитку зовнішньоекономічної діяльності в транскордонних регіонах між Україною та ЄС створює низку суттєвих бар'єрів. Дія таких інституційно-звичаєвих деформацій підвищує рівень трансакційних витрат у процесі налагодження зовнішньоекономічних зв'язків та здійснення зовнішньоекономічної діяльності в межах українсько-польського, українсько-словацького, українсько-угорського та українсько-румунського транскордонних регіонів.

Подальші дослідження окресленої проблематики необхідно спрямувати на пошук заходів щодо покращення інституційного середовища в ТКР та нівелювання впливу інституційно-звичаєвих бар'єрів у межах транскордонних регіонів, сформованих між Україною та ЄС.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Полтерович В. Институциональные ловушки и экономические реформы. Экономика и математические методы. 1999. Т. 35. Вып. 2. С. 1–37.
2. Борщевський В. Вплив інституційних дисфункцій на ефективність використання соціально-економічного потенціалу розвитку сільських територій. Регіональна економіка. 2014. № 3. С. 149–161.
3. Гоблик В. Внешнеэкономические связи в трансграничных регионах: опыт Украины и стран Евросоюза: монография. Москва: ЦСП и М, 2015. 318 с.

REFERENCES:

1. Polterovich V. Institutsionalnyie lovushki i ekonomicheskie reformy / V. Polterovich // Ekonomika i matematicheskie metody. – 1999. – Т. 35. – Вып. 2. – С. 1–37.
2. Borshchevskiy V. Vplyv instytutitsiinykh dysfunktsii na efektyvnist vykorystannia sotsialno-ekonomichnoho potentsialu rozvytku sil'skykh terytorii / V. Borshchevskiy // Rehionalna ekonomika. – 2014. – № 3. – С. 149–161.
3. Hoblyk V. Vneshneekonomicheskie svyazi v transgranichnih regionah: opyt Ukrainyi i stran Evrosoyuza: monografiya / V. Hoblyk; Mukachevskiy gosudarstvennyy universitet. – M.: TsSP i M, 2015. – 318 s.